

אהרן שטכלברג

משיב הרוח ומוריד הגשם בעונתו

במשנה הפותחת את מסכת תענית: "מאמתי מזכירים גבורות גשמים (משיב הרוח ומוריד הגשם)... ר' יהושע אומר מיו"ט אחרון של חג (הסוכות, היינו משמיני עצרת)". לא פירשה המשנה אמתי ביו"ט אחרון, האם מערב יו"ט משחריתו, ממוסף או ממנחה.

ובהמשך המשנה שם ר' יהודה אומר: העובר לפני התלבה ביו"ט האחרון של חג, האחרון (ש"ץ למוסף) מזכיר, הראשון (ש"ץ שחרית) אינה מזכיר. לא משמע שר' יהודה בא לפרש דברי ר' יהושע, שאם כן- היה למשנה להזכיר זאת. וכך נראה מהגמרא (ג ע"א), המחפשת מיהו ר' יהושע שאמר ר' יהודה בבריתא (ב ע"ב). משמו שבי"ט אחרון- האחרון, מזכיר. ואומרת שם הגמרא, שאי אפשר להעמידה כר' יהושע דמתניתין, שהרי הוא אומר מיו"ט האחרון. וכנראה סברה הגמרא, שאלבא דר' יהושע דמתניתין, ההזכרה מתחילה לכל המאוחר משחרית יו"ט אחרון.

אם כן, לא פרש לנו לדעת ר' יהושע דמתניתין אימתי מתחילים להזכיר גבורות גשמים ביו"ט אחרון- מערבית או משחרית (ודאי שלא ממוסף כדפרישנא).

בבריתא המובאת בגמרא (ב ע"ב), סבר ר' יהושע שמתחילים להזכיר גשמים משעת הנחת לולב. זמן זה נתן לפירוש בכמה פנים. אפשר לפרש שהכונה היא שמתחילים להזכיר בשביעי של חג שהוא זמן הנחת לולב. ויתכן לעומת זה, שהנאמר בבריתא "משעת הנחתו", מכון לזמן שלאחר הנחת הלולב, היינו משמיני של חג, וגם כאן נתן עדיין להתלבט האם תחלת-הזמן-מליל שמיני או מבוקרו.

בתוספות על אתר פירשו כפירוש השני, שלדעת ר' יהושע בבריתא תחלת הזכרת גשמים היא בליל שמיני, וכן מן האחרונים הטו דעת רש"י לכך (עיי' מהר"ב רנשבורג שם בגמרא, ומהרש"א ג, ורע"א בגליון הש"ס ד, ועוד דובר בדבריו).

ממגמת דברי תוס' אלו (וסיעת האחרונים ברש"י), נכרת נטיה לזהות את ר' יהושע דבריתא עם ר' יהושע דמתניתין (עיי' במיוחד דברי רע"א שם).

ואנו לדרך הריטב"א נלך, ונטען שחלוקים הם ר' יהושע דבריתא עם ר' יהושע דמתניתין, כלומר, שלדעת ר' יהושע דמתניתין מתחילים להזכיר גשמים משמע"ץ, ולדעת ר' יהושע דבריתא- משביעי של חג. נוכיח דעתינו זאת משלש סוגיות. וכן נראה מפשט דברי הבריתא, שכן פירוש התוס' וסיעתו

בדברי ר' יהושע דבריתא דחוק הוא במקצת, שהרי לא היה לו לומר שמשעת הנחת לולב מתחילים להזכיר גשמים, אלא מליל שמיני, כפי שגם נראה מפשט דברי רש"י שם, וכפי שבצדק דייק ממנו מהר"ב רנשבורג שם בתחלת דבריו. אלא שאין זה מוכרע, משום שתכן שר' יהושע נמשך אחרי דברי ר' אליעזר שם, שאומר שתחלת הזכרת גשמים משעת נטילת לולב, היינו משחרית יו"ט הראשון של חג.

1. בדין בגמרא (ג ע"א) אודות דברי ר' יהודה משום ר' יהושע דבריתא, שואלת הגמרא: הרי ר' יהושע - אילימא ר' יהושע דמתניתין... אילימא ד' יהושע דבריתא. ופשטם של דברים שתי שיטות הן, שאל"כ לא היה צורך להתייחס אל כל אחד בנפרד.

2. הגמרא (ס) מחפשת אליבא דמאן נשנתה המשנה שנסוך המים כל שבעה ודוחה הגמרא את האפשרות שר' יהושע הוא שונה המשנה, משום שאליבא דר' יהושע נסוך המים הוא יום אחד בלבד. וכאן יעמוד הבן וישאל, הרי לדעת תוס', איך הזכרת גשמים מתחלת אלא משמע"צ ולא בחג, אליבא דר' יהושע. אם כן, מתי יתנסכו המים יום אחד בשמיני עשרת? אי אפשר לומר כן, שהרי הגמרא לא העלתה עדיין על דעתה שנתן לנסוך המים בשמע"צ, ואפשרות זו עולה לדיון רק בשלב הבא בגמ' אליבא דר' יהודה (ודלא כהמהרש"א)!

אם כן, חייבים להניח, כפי שהנחנו, שלדעת ר' יהושע (והכונה כאן לר' יהושע דבריתא), הזכרת גשמים היא בשביעי של חג. וזאת לענ"ד ראייה נצחה

3. במשנה נשנתה פסקה משונה: "אין שואלים את הגשמים אלא סמוך לגשמים". ומתלבטת הגמ' (ד ע"א) מה משמעותה של פסקה זו. מנסה הגמ' לומר ששאלת גשמים זו - הכונה להזכרתם, וקטע זה הוא אליבא דר' יהושע ולא כר' אליעזר, הסובר שתחלת הזכרת גשמים היא ביו"ט הראשון של חג. אומר רבא, שאכן משנתינו היא לדעת ר' יהושע שאמר משנת הנחתו, והוא הנקרא "סמוך לגשמים". והקשה שם רע"א בגליון הש"ס, מדוע שבקה הגמ' לדברי ר' יהושע דמתניתין, דאמר מיו"ט אחרון של חג, ונקטה לשונו של ר' יהושע דבריתא, הרי אין נפקא מינה בזה! וקושייתו אכן מבוססת על כך שאין כל הבדל בין ר' יהושע דמתניתין לר' יהושע דבריתא, ועל רש"י שם שפירש שסמוך לגשמים הוא מיום שמיני. כתוצאה מקושייתו משבש רע"א את גרסת הגמ' לר' יהושע סתם, ואף ר' יהושע דמתניתין במשמע.

ולדרכינו אין יסוד לקושייתו, שכן הגמרא רוצה להעמיד משנתינו דוקא כר' יהושע דבריתא, היינו, אין מקום להקשות אמאי שביק מתניתין ונקיט לבריתא (וכבר עמד על כך ב"כור לזהב" על הריטב"א במתניתין). אלא שכאן נבוא לפירוש חדש; הנראה מתקבל ביותר על הדעת, בהבנת "סמוך לגשמים". שהרי לפי דעתו של ר' יהושע דמתניתין יש להזכיר גשמים משמיני של חג. אם כן מהו סמוך לגשמים, הרי הוא זמן הגשמים ממש! עלינו לזכור, שמבחינת תקופת השנה, בסוכות נמצאים אנו בזמן הראוי לגשמים (עלין בגמ' ע"ז ג. ועוד), אלא שגשמים בחג - סמוך קללה הם (כמפורש בסוכה כח); בגלל היותינו יושבים בסוכה. נמצינו למדים שמע"צ הוא זמן הגשמים ולא סמוך לגשמים. ולכן מחזרת הגמרא דוקא אחר ר' יהושע דבריתא, שלדעתו תחלת הזכרת גשמים היא משביעי של חג, המתאים להגדרת "סמוך לגשמים".

אליבא, שיהיה עלינו לחפש טעם לדבר - מדוע להזכיר גשמים קודם זמנם ובסמוך לו, ולא בתחלת זמנם. ויתכן שאין הזכרה זו (שנעשית אחר הנחת לולב, היינו, לא לפני מוסף או מנחה של שביעי), אלא לשבח גבורותיו של מקום על הגשמים העתידים לרדת מיד בכניסת שמיני (אלא שאין שואלים בשמע"צ, אבל, עקרונית הוא יום, מוכן לכך. מעין רצוי

שאלה).

ומעתה תומתק לנו בטוב טעם ודעת שאלת הגמרא (ב ע"ב) מאמתל בירו"ט ראשון, אליבא דר' אליעזר, יש להזכיר גשמים - מלייל יו"ט או מן הבקר, האם מקור הדין הוא נסוך המים (לייל יו"ט) או לולב (בקר). והגמרא אכן פושטת שלר' אליעזר, מהבקר הוא זמן הזכרת גשמים. וקצת תמוה שאין הגמרא מתלבטת כיוצא בזה אליבא דר' יהושע, ואינה פושטת מהבריתא כפי שפשטה לר' אליעזר!

וכאן תמיכה לדברינו בשתיים: א. אין ר' יהושע דמתניתין ור' יהושע דבריתא מזדהים בשאלת תחלת זמן הזכרת גשמים. ב. אין לפרוט לר' יהושע מאמתל תחלת ההזכרה, שכן אין המונח "משעת הנחתו" מוגדר כל צרכו, בכדי שנוכל לדדיק ממנו כפי שדדיקנו אליבא דר' אליעזר.

* ואמנם יש לדון בזה, משום שתחלת שאלת הגשמים מפורשת במשנה (י ע"א). ולפי הדעה המקדמה אינה אלא ב-ג מרחשון, הלינו רביעה ראשונה. ונתן להסביר זאת כרצון שאלה מזמן הראוי לשאלה, הלינו לפי התארוכים המבוארים במשנה הקדא, ותחלת זמן זה הוא כבר בשביעי של חג, ואין צורך לאחור עד שמע"צ.

התשובה באה
 התשובה היא באה
 רועל פתחי עומדת
 דנפקת היאזאת דלתי
 והנני חש לפתח לפנייה
 לרוחה את שערי לבבי
 אנא ד' הרשיעה נא
 אורות התשובה קמד